

Dongen Plangebied Martinus Nijhoffstraat

Bureauonderzoek en
Inventariserend veldonderzoek (karterende fase)

BAAC Rapport V-11.0361

augustus 2012

Auteur:

drs. C.C. Kalisvaart

Status:

definitief

Colofon

ISSN	1873-9350		
Auteur(s)	drs. C.C. Kalisvaart		
Vondstdeterminatie Cartografie	drs. R. van der Mark drs. C.C. Kalisvaart		
Redactie	dhr. W.A. Bergman		
Copyright	Condor Bouwadvies te Dongen / BAAC bv te Deventer		
Eindcontrole (afdelingshoofd)	dhr. W.A. Bergman		31-10-2011
Autorisatie (senior archeoloog)	drs. M.C. Brouwer		28-10-2011

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Condor Bouwadvies te Dongen en/of BAAC bv.

BAAC bv

Onderzoeks- en adviesbureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en
Cultuurhistorie

Graaf van Solmsweg 103
5222 BS 's-Hertogenbosch
Tel.: (073) 61 36 219
Fax: (073) 61 49 877
E-mail: denbosch@baac.nl

Postbus 2015
7420 AA Deventer
Tel.: (0570) 67 00 55
Fax: (0570) 61 84 30
E-mail: deventer@baac.nl

Inhoud

Inhoud	5
Samenvatting	7
1 Inleiding	9
1.1 Onderzoekskader	9
1.2 Ligging van het gebied	10
1.3 Administratieve gegevens	11
2 Bureauonderzoek	13
2.1 Werkwijze	13
2.2 Landschappelijke ontwikkeling	13
2.3 Bewoningsgeschiedenis	17
2.3.1 Inleiding	17
2.3.2 Historie	17
2.3.3 Archeologie	19
2.4 Archeologische verwachting	21
3 Inventariserend veldonderzoek	23
3.1 Werkwijze	23
3.2 Veldwaarnemingen	24
3.3 Karterend booronderzoek	24
3.3.1 Lithologie	24
3.3.2 Bodemopbouw en verstoringen	25
3.3.3 Archeologische indicatoren	25
3.4 Archeologische interpretatie	25
4 Conclusie en aanbevelingen	27
4.1 Conclusie	27
4.2 Aanbevelingen	28
5 Geraadpleegde bronnen	29
Bijlage 1	overzicht van geologische en archeologische tijdvakken
Bijlage 2	toekomstig plan
Bijlage 3	boorpunten- en verwachtingskaart
Bijlage 4	boorbeschrijvingen
Bijlage 5	vondstenlijst
Bijlage 6	begrippenlijst

Samenvatting

In opdracht van Condor Bouwadvies heeft het onderzoeks- en adviesbureau BAAC bv een archeologisch bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek met behulp van boringen (karterende fase) uitgevoerd in het plangebied Martinus Nijhoffstraat te Dongen. Aanleiding voor het onderzoek is het plan een nieuwe woning te realiseren.

Uit het bureauonderzoek blijkt dat er voor het plangebied landschappelijk gezien een hoge verwachting op het aantreffen van jagers- en/of verzamelaarskampementen uit het laat-paleolithicum tot en met het neolithicum geldt. Op basis van het ontbreken van bekende waarnemingen in de omgeving van het plangebied en de afdekking door een vermoedelijk dun plaggendek geldt er voor de periode neolithicum tot en met de vroege middeleeuwen ondanks de gunstige landschappelijke ligging vooralsnog een middelhoge verwachting op het aantreffen van archeologische resten (complextypen: nederzetting). In het plangebied zelf worden resten van een wagenschuur behorende bij een nabij gelegen agrarisch buurtschap verwacht uit de late middeleeuwen tot en met de nieuwe tijd. Derhalve geldt voor het plangebied een hoge verwachting op het aantreffen van resten van een wagenschuur en bijbehorende boerderij uit de late middeleeuwen tot en met de nieuwe tijd C (1250-1950 AD).

Uit het veldonderzoek blijkt dat ter plekke van de boringen 2, 3, 4 en 6 zogenaamde AC-profielen voorkomen, waarbij de oorspronkelijke bodemhorizonten van een laarpodzolbodem tot in de C-horizont zijn verploegd. Ter plekke van de boringen 1, 5, 7 en 8 komen zogenaamde xC-profielen voor, waar de bodem tot ver in de C-horizont verstoord is geraakt als gevolg van (sub)recente grondwerkzaamheden. De aanwezigheid van een fragment aardewerk uit de nieuwe tijd in boring 2 en relatief grote hoeveelheden baksteen in boring 4 duiden op een mogelijke vindplaats uit de nieuwe tijd en een eventuele middeleeuwse voorloper daarvan ter plekke van het plangebied.

Voor de gebieden met een middelhoge tot hoge verwachting op het aantreffen van intact aanwezige archeologische resten uit het neolithicum tot en met de nieuwe tijd (circa 2000 m²) wordt een proefsleuvenonderzoek aanbevolen. Voor de gebieden met een lage verwachting ter plekke van de xC-profielen (circa 1800 m²) wordt een vervolgonderzoek niet noodzakelijk geacht.

Voor een tabel met een overzicht van geologische en archeologische tijdvakken wordt verwezen naar bijlage 1.

1 Inleiding

1.1 Onderzoekskader

In opdracht van Condor Bouwadvies heeft het onderzoeks- en adviesbureau BAAC bv een archeologisch bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek met behulp van boringen (karterende fase) uitgevoerd in het plangebied Martinus Nijhoffstraat te Dongen. Aanleiding voor het onderzoek is het plan een nieuwe woning te realiseren. De minimale bodemverstoring bij de realisatie van de nieuwbouw is te verwachten tot in de C-horizont van de bodem, waarbij een gerede kans bestaat dat eventueel aanwezige archeologische waarden verstoord of vernietigd worden.

Het doel van een bureauonderzoek is het verwerven van informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een omschreven gebied aan de hand van bestaande bronnen. Met behulp van de verworven informatie wordt een specifiek archeologisch verwachtingsmodel opgesteld.

Het doel van het inventariserend veldonderzoek is het aanvullen en toetsen van het verwachtingsmodel. Het inventariserend veldonderzoek gebeurt middels waarnemingen in het veld. Tevens worden grondboringen uitgevoerd om de intactheid en de opbouw van het bodemprofiel te beoordelen en (extra) informatie te verkrijgen over bekende dan wel nieuw te ontdekken archeologische waarden binnen het plangebied.

Tijdens het onderzoek dienen de volgende onderzoeksvragen uit het Plan van Aanpak te worden beantwoord¹:

- Zijn binnen het plangebied bekende archeologische waarden aanwezig? Zo ja, zijn er gegevens bekend over de omvang, ligging, aard en datering hiervan?
- Wat is de verwachte bodemopbouw in het gebied en zijn er gegevens bekend over bodemverstorende ingrepen in het verleden binnen het plangebied?
- Wat is de specifieke archeologische verwachting voor het gebied?
- Hoe is de bodemopbouw en is deze nog intact?
- Zijn in het plangebied archeologische resten aanwezig? Zo ja, wat is de aard en datering van de ze resten en wat is de verspreiding hiervan?
- In hoeverre worden archeologische resten bedreigd en is vervolgonderzoek nodig en zo ja, in welke vorm?

Het onderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie, versie 3.2², het vigerende gemeentelijke beleid³ en het onderzoeksspecifieke Plan van Aanpak⁴.

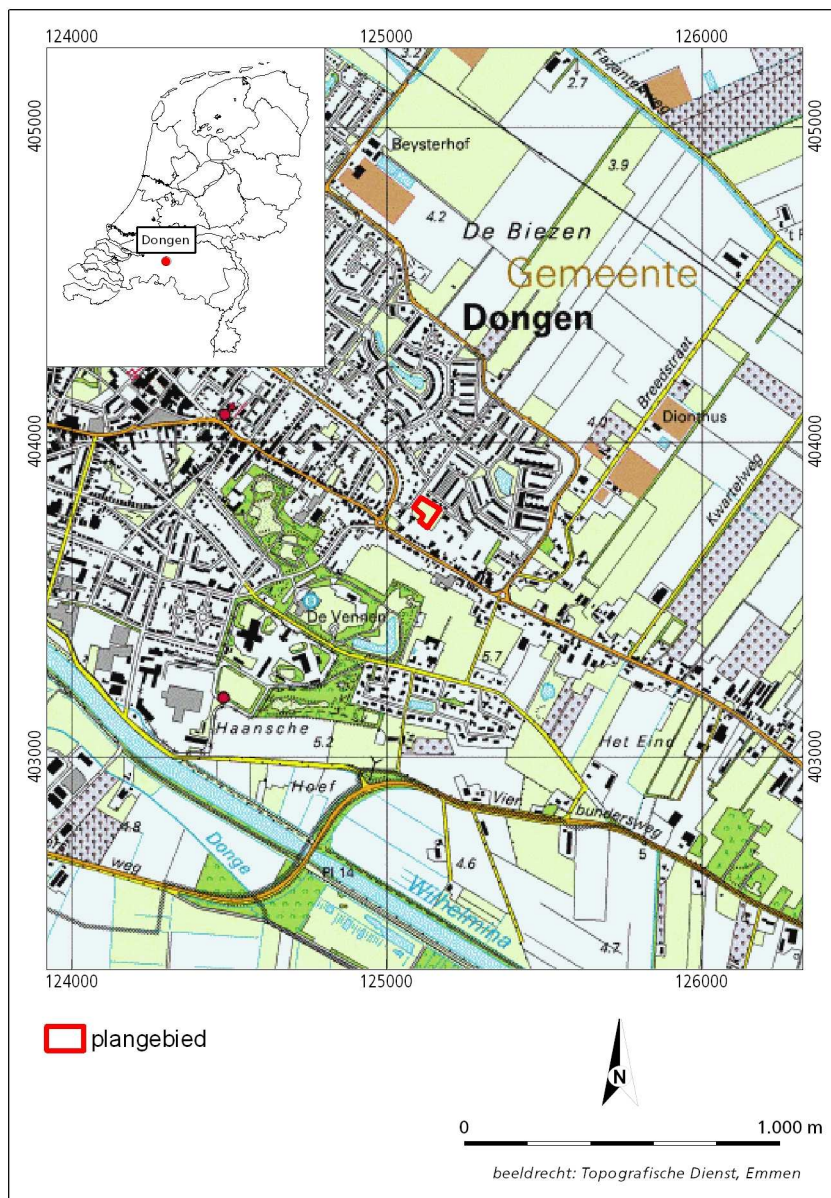
---

¹ De Boer en Merlidis 2011.

² CCvD 2010.

1.2 Ligging van het gebied

Het plangebied ligt binnen de bebouwde kom van Dongen. Het plangebied wordt aan de westzijde begrensd door de Martinus Nijhoffstraat, aan de noordzijde door een huizenblok, aan de oostzijde door braakliggend terrein en aan de zuidzijde door ruime kavels met bebouwing. De oppervlakte bedraagt circa. 3800 m². In figuur 1.1 is de ligging van het plangebied weergegeven.

Figuur 1.1 Ligging van het plangebied.⁵

³ Gemeente Dongen 2010.

⁴ De Boer en Merlidis 2011.

⁵ ANWB 2004.

Het plangebied is momenteel in gebruik als paardenweide. In de toekomst is men voornemens een woning te realiseren aan de Martinus Nijhoffstraat. Het overige deel van het plangebied zal een bestemming wonen krijgen.

1.3 Administratieve gegevens

Provincie:	Noord-Brabant
Gemeente:	Dongen
Plaats:	Dongen
Toponiem:	Martinus Nijhoffstraat
Datum opdracht:	17 oktober 2011
Datum veldwerk:	24 oktober 2011
Datum rapportage:	26 oktober 2011
BAAC-projectnummer:	V-11.0361
Coördinaten:	125.072 / 403.774 125.108 / 403.823 125.184 / 403.779 125.157 / 403.739
Kaartblad:	44G
Oppervlakte:	3800 m ²
Datering:	PALEOL - NTC
Onderzoeksmeldingsnummer:	48985
Onderzoeksnummer:	38426
AMK-terrein:	N.v.t.
Waarnemingnummer(s):	N.v.t.
Vondstmeldingsnummer(s):	418370
Type onderzoek:	Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek (karterende fase)
Opdrachtgever:	Condor Bouwadvies W. Taks St. Josephstraat 41 5104 EA Dongen
Bevoegde overheid:	Gemeente Dongen
Beheer documentatie:	Bibliotheek Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en archief BAAC bv.
Beheer vondstmateriaal:	Provinciaal Depot Bodemvondsten Noord-Brabant Waterstraat 20 5211 JD 's-Hertogenbosch tel. 06-18303225
Uitvoerder:	BAAC bv, vestiging Deventer Postbus 2015 7420 AA Deventer tel. 0570-670055
Projectleider:	drs. C.C. Kalisvaart c.kalisvaart@baac.nl

2 Bureauonderzoek

2.1 Werkwijze

Tijdens het bureauonderzoek is aan de hand van bestaande bronnen een archeologische verwachting voor het plangebied opgesteld. Bij de inventarisatie van de archeologische waarden is gebruik gemaakt van gegevens uit het Centraal Archeologisch Archief (CAA) en het Centraal Monumenten Archief (CMA) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), evenals de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW). Hierbij is het Archeologisch Informatie Systeem (ARCHIS) gebruikt. De provinciale cultuurhistorische waardenkaart is geraadpleegd, evenals de gemeentelijke archeologische verwachtingskaart. Met name voor de recentere archeologische periodes zijn diverse historische bronnen geraadpleegd, daarnaast is contact opgenomen met de lokale heemkundekring. Er is gebruik gemaakt van het Actueel Hoogtebestand Nederland, oude topografische kaarten. Literatuur over de geologie, geomorfologie en de bodemopbouw van het onderzoeksgebied is eveneens bestudeerd om op basis van locatiekeuze-theorieën een uitspraak te doen over de kans op aanwezigheid van archeologische resten.

In navolgende paragrafen worden de resultaten van het bureauonderzoek beschreven. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een synthese in de vorm van een specifieke archeologische verwachting. Een opsomming van de geraadpleegde literatuur en gebruikte kaarten is terug te vinden in de literatuurlijst.

2.2 Landschappelijke ontwikkeling

Het plangebied ligt in de Centrale Slenk in het Zuid-Nederlandse zandgebied.⁶ Het plangebied bevindt zich in een gebied dat qua geologie in grote mate beïnvloedt wordt door de in de ondergrond aanwezige breuken. Het betreft een dalingsgebied met een zuidoost – noordwest georiënteerde hellingsrichting. Vanwege het feit dat het een dalingsgebied betreft, zijn de geologische formaties in de ondergrond in de Centrale Slenk dikker dan elders in de omgeving. Geologisch gezien bestaat de ondiepe ondergrond van het plangebied uit een dik pakket fijn dekzand behorende tot de Formatie van Boxtel⁷ met daaronder grove rivierafzettingen van de voormalige Rijn en Maas⁸ behorende tot de Formatie van Sterksel.⁹

---

⁶ Berendsen 2008a.

⁷ De Mulder et al. 2003.

⁸ Berendsen 2008b.

⁹ De Mulder et al. 2003.

Gedurende het Pleistoceen (2,5 miljoen jaar tot 11.600 jaar BP¹⁰) zijn er verscheidene zeer koude perioden geweest (glacialen/ijstijden), afgewisseld met warmere perioden (interglacialen). Gedurende geen van de glacialen was het zuiden van Nederland bedekt door landijs. Wel is het klimaat tijdens de laatste ijstijd (Weichselien, 115.000 – 11.600 jaar BP) van invloed geweest op het huidige landschap. In het begin van het Weichselien was er nog vrij veel vegetatie, waardoor de zandverstuivingen slechts een lokaal karakter hadden. In het Midden-Weichselien was de vegetatie vrijwel verdwenen, waardoor op grote schaal verstuiving van zand kon optreden. Dit door de wind afgezette zand wordt dekzand genoemd. Het dekzandpakket is door de continue daling van de Centrale Slenk en de beschutte ligging tussen twee horsten in bijna overal meer dan 15 meter dik, en op sommige plaatsen zelfs 45 m dik. Het dekzandreliëf bestaat voor het grootste gedeelte uit dekzandruggen en dekzandwelvingen. De ruggen zijn vaak duidelijk te zien en kunnen meer dan 1,5 meter boven hun omgeving uitsteken. De dekzandwelvingen zijn minder geaccidenteerd. Behalve deze reliëfrijke gebieden zijn er ook gebieden waar het dekzand in de vorm van vlakten is afgezet en lokaal verspoeld is door het water van de in het voorjaar smeltende sneeuwmassa's. Deze afzettingen worden ook wel fluvioperiglaciale afzettingen genoemd en bestaan veelal uit zandlagen met ingesloten leem-, klei- of veenlagen.

Aan het einde van het Weichselien en in het Holoceen werd het klimaat een stuk milder en vond op grote schaal bodemvorming plaats, waarop de mens door kappen, branden en ontginnen invloed heeft gehad. Tevens steeg de grondwaterstand door het geleidelijk vochtiger worden van het klimaat, waardoor op lage plekken (waaronder de uitgesleten periglaciale dalen) met stagnerende waterafvoer veenvorming plaatsvond (Nieuwkoop Formatie; Griendtsveen Laagpakket). Vanuit de lage delen kon het veen zich vanaf 3500 à 3700 BP¹¹ over grote delen van het tegenwoordige zandgebied verspreiden. Het veengebied strekte zich ver landinwaarts uit. Rond circa 1000 A.D. was het gehele gebied tussen de zuidelijke Maasoever en de Loonse en Drunense Duinen grotendeels bedekt met veen.¹² Het plangebied is zelf vermoedelijk gevrijwaard gebleven van wateroverlast vanwege de ligging op een relatief hoog gelegen dekzandrug afgedekt met een oud bouwlanddek (fig. 2.1).¹³ Het gebied ten noordoosten van het plangebied is echter wel met veen bedekt geraakt. Door afgraving in de late middeleeuwen en de nieuwe tijd is het meeste veen tegenwoordig verdwenen.

Gebiedsspecifiek

Op de geomorfologische kaart van Nederland (Fig. 2.1¹⁴) is zichtbaar dat het plangebied op een dekzandrug ligt. Deze laat-pleistocene afzettingen zijn ter plekke van het plangebied meer dan 2 meter dik. Lithologische gegevens uit het DINO-loket van boringen net ten zuiden van het plangebied¹⁵ tonen aan dat het dekzandpakket minstens 4 meter dik is, waaronder een meer grindrijk, matig grof zandpakket voorkomt. Dit grindrijke zandpakket kan worden geïnterpreteerd als rivierterras zand. De dekzandrug is op de hoogtekkaart van het plangebied en omgeving¹⁶ duidelijk als hoogte in het landschap aanwezig. De dekzandrug ligt

¹⁰ BP = aantal werkelijke jaren voor 1950 AD.

¹¹ Berendsen 2008a.

¹² De Bont 1993.

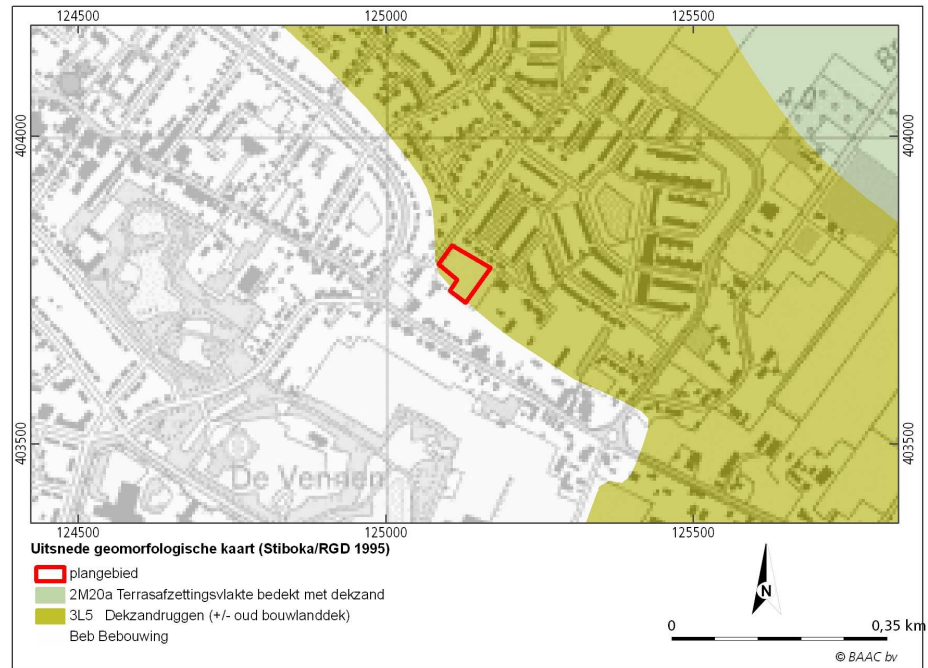
¹³ Stiboka / RGD 1995.

¹⁴ Stiboka / RGD 1995.

¹⁵ TNO-NITG 2011.

¹⁶ AHN 2011.

op circa 4 tot 5 m + NAP (oranjegele kleuren; fig. 2.2), terwijl de lager gelegen terrasafzettingsvlakte ten noordoosten van het plangebied op circa 3 m + NAP ligt (blauwgroene kleuren, fig. 2.2).

Figuur 2.1 Uitsnede van de geomorfologische kaart van Nederland. Het plangebied ligt op een dekzandrug al dan niet afgedekt door een oud bouwlanddek.

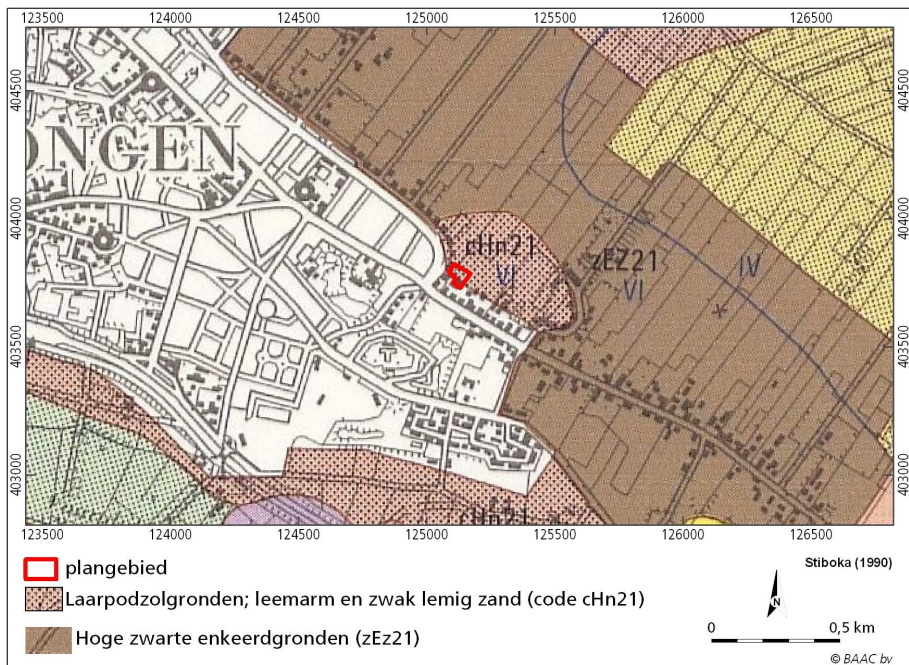

Figuur 2.2 Uitsnede van het Actueel Hoogtebestand van Nederland ter plekke en rondom het plangebied. Het plangebied is aangegeven met de rode contour.

Op de hoogtekaart is zichtbaar dat het westelijke deel van het plangebied circa 30 cm hoger ligt dan het noordoostelijke deel van het plangebied. Mogelijk heeft dit hoogteverschil te maken met voormalige bebouwing aan de Martinus

Nijhoffstraat en een toegangsweg naar de achterkade (huidige Fazantenweg) van een veenontginningsgebied ten noordoosten van het plangebied. Op basis van de hoogteligging lijkt het plangebied zich op de flank van een dekzandrug naar een lagere terrasafzettingen te bevinden.

Op de bodemkaart van Nederland¹⁷ staat aangegeven dat ter plekke van het plangebied laarpodzolgronden voorkomen met een grondwatertrap VI.

Figuur 2.3 Uitsnede van de bodemkaart van Nederland.

Laarpodzolgronden zijn kalkloze zandgronden die een gedeeltelijk door de mens opgebrachte donkere humushoudende bovengrond (A-horizont van 30 - 50 cm) al dan niet in combinatie met een dunne uitspoelingslaag (E-horizont) hebben ontwikkeld. Deze grijs gekleurde E-horizont is gelegen op een dunne donkerroodbruin gekleurde laag (Bhs-horizont), waarin humuszuren en vaak al enige ijzerverbindingen zijn ingespoeld tot het niveau waarop het grondwater wordt aangetroffen. De laarpodzolen worden meestal gevonden ter plaatse van de jongere ontginningen op de lager gelegen zandgronden, die door plaggenbemesting een matig dikke A-horizont hebben gekregen. Het oorspronkelijke profiel was vaak een veldpodzolgrond. Laarpodzolen zijn evenals veldpodzolen dus meestal gelegen in de lagere delen van het dekzandlandschap, waardoor het grondwater hoog staat en de uitgespoelde deeltjes met het grondwater worden afgevoerd. De ondergrond is daardoor meestal gereduceerd en grijswit tot geelwit van kleur (C-horizont). De textuur van de ondergrond is meestal fijn tot iets lemig dekzand. Doordat de humeuze bovengrond dikker is dan bij een veldpodzol is de bodem beter ontwaterd en heeft deze een hogere vruchtbaarheid dan veldpodzolen. Daardoor zijn de laarpodzolgronden beter geschikt voor akkerbouw.

De grondwatertrap VI duidt op een relatief diepe grondwaterstand. De gemiddeld hoogste grondwaterstanden komen voor tussen 40 en 80 cm -mv en de gemiddeld laagste grondwaterstanden dieper dan 120 cm -mv. In

¹⁷ Stiboka 1990.

noordoostelijke richting neemt de grondwatertrap af. Met andere woorden in noordoostelijke richting wordt het landschap geleidelijk aan natter.

2.3 Bewoningsgeschiedenis

2.3.1 Inleiding

Het landschap was vroeger in veel grotere mate van invloed op het bewoningspatroon van de mens dan tegenwoordig. Het vormde een belangrijke factor in de keuze voor een vestigingsplaats. De ligging van archeologische vindplaatsen is dan ook in hoge mate bepaald door het landschap. De eerste mensen vestigden zich op de hogere delen in het landschap in de buurt van beek- en rivierlopen. Hoger gelegen gebieden kenden een toenemende bevolkingsdichtheid en zijn vaak voortdurend bewoond geweest tot in de Romeinse tijd. De bevolkingsdichtheid nam aan het einde van de Romeinse tijd sterk af, en nam in de middeleeuwen weer toe.¹⁸ Slecht ontwaterde gebieden werden zelden of nooit als woonplaats of begraafplaats gekozen, maar werden, zoals blijkt uit losse archeologische vondsten wel bezocht. Door de toenemende bevolking vanaf de middeleeuwen, veranderde het landschap en werd het in cultuur gebracht. Bos werd gekapt en de omvangrijke veengebieden zijn vanaf de dertiende eeuw systematisch verveend zoals het gebied ter plekke van de Dongense Vaart (1564 AD) ten noordoosten van het plangebied. Het veen werd vergraven, tot turf verwerkt en afgevoerd via turfvaarten. In de middelhoog gelegen gebieden kreeg het potentieel aan natuurlijke vegetatie door begrazing met schapen geen groeikans meer en ontstonden heidevelden. Betere en hogere gronden werden gebruikt als landbouwgrond. Verspreid in het landschap werden kleine boerenbedrijven gevestigd op verhogingen in het landschap waarop landbouw werd bedreven, zoals ook de oude dorpskern van Dongen. De grond op de dekzandruggen werd vruchtbaar gemaakt met schapenmest en heideplaggen waardoor essen of enken zijn ontstaan.

De naam Dongen is vermoedelijk afkomstig van een zandige opduiking (donk) ter plaatse. Donken zijn stevige fluviatiele zandplaten te midden van voormalige veen- of kleigebieden, die gunstig gelegen waren voor bewoning nabij beekovergangen. Dongen is in de volle middeleeuwen als agrarisch (kerk)dorp ontstaan¹⁹ en wordt voor het eerst schriftelijk vermeld in 1269 als *Donga*.²⁰ Het Dongense grondgebied was voortdurend het strijdtoneel van vele oorlogen. Hierdoor is met uitzondering van de percelering, het wegenpatroon en de oude Laurentiuskerk niets meer bewaard gebleven van de oude nederzetting. In 1672 wordt tijdens de Franse oorlog een groot deel van de kern van Dongen verwoest. Er ontstaan nieuwe gehuchten en buurtschappen waaronder het gehucht Bergen waarin het plangebied gelegen is. Alle gehuchten hebben een lintvorming karakter.²¹

2.3.2 Historie

Op de eerste kadastrale kaart uit omstreeks 1830 (fig. 2.4²²) is zichtbaar dat het plangebied grenst aan het gehucht Bergen. In het zuidelijke deel van het plangebied stond destijds een karhuis of wagenhuis behorende bij een van de aanwezige boerderijen. Volgens de Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel was het

---

¹⁸ De Bont 1993.

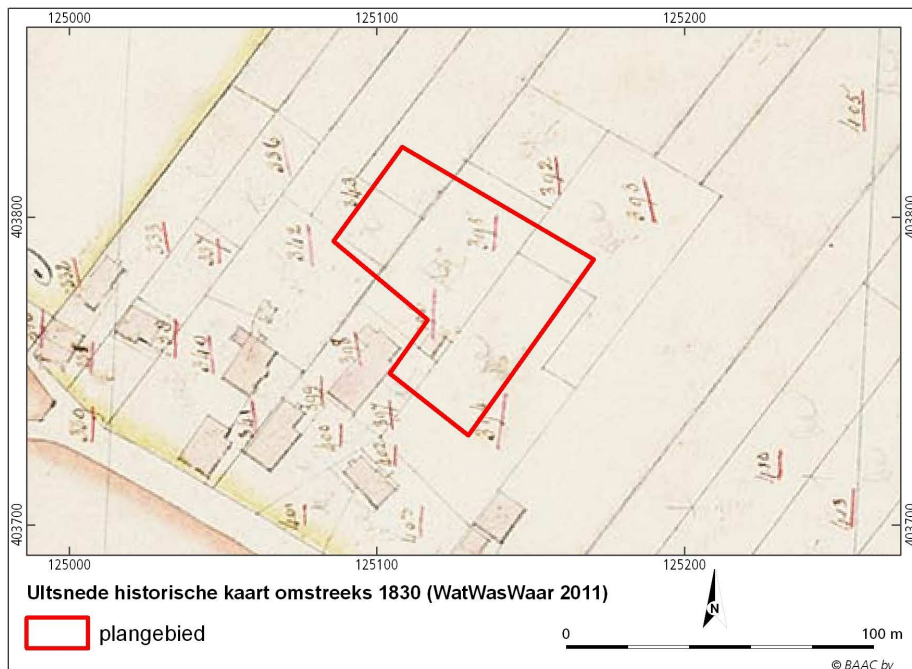
¹⁹ KICH 2011.

²⁰ Van Berkel en Samplonius 2006.

²¹ KICH 2011.

²² WatWasWaar 2011.

plangebied destijds voornamelijk in gebruik als tuin (percelen 395 en 343). De zuidoosthoek van het plangebied was in gebruik als weiland (perceel 394). Rond 1900 is het wagenhuis niet meer als zodanig aanwezig binnen het plangebied.²³ Het plangebied was destijds grotendeels in gebruik als grasland afgewisseld met een klein perceel aan bouwland. Opvallend is ook dat op deze kaart voor het eerst de Martinus Nijhoffstraat staat weergegeven.

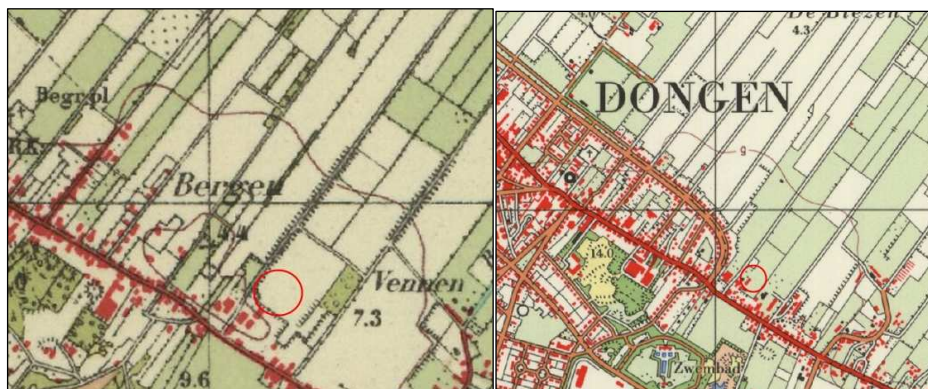

Figuur 2.4 Uitsnede van de eerste kadastrale kaart uit omstreeks 1830. Het plangebied ligt direct ten noordoosten van het gehucht Bergen. In het zuidoostelijke deel van het plangebied was destijds een schuurtje aanwezig.

Op een topografische kaart uit 1936 (fig. 2.5a) is zichtbaar dat het plangebied geheel onbebouwd was en in gebruik was als akkerland. De Martinus Nijhoffstraat was destijds een van de vele toegangswegen naar de achterkade van het veenontginningsgebied rondom de Dongense Vaart.

Op een topografische kaart uit 1969 (fig. 2.5b) is zichtbaar dat in het zuidoostelijke deel van het plangebied een huis of wagenschuur is gerealiseerd.

Op de topografische kaart uit 2004 is deze echter niet meer aanwezig.

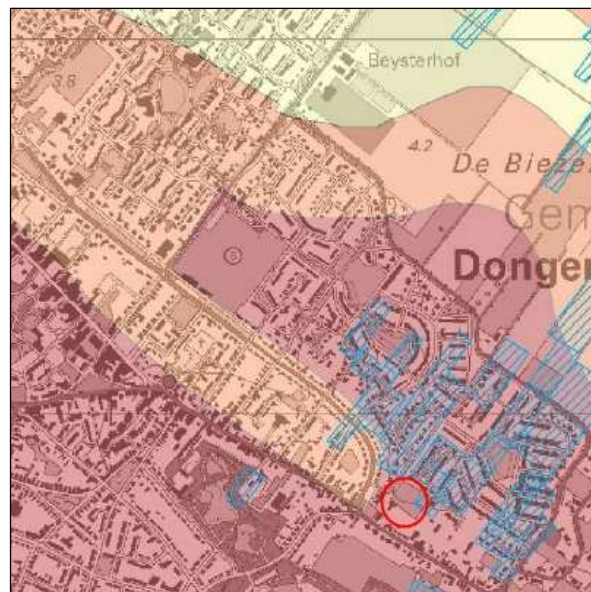
²³ Robas 1989.

*Figuur 2.5 A (linkerfoto): Topografische kaart uit 1936. B (rechterfoto): Topografische kaart uit 1969.*²⁴

Op de website "het bodemloket"²⁵ zijn geen aanwijzingen aangetroffen van mogelijke verstoringen ter plekke van het plangebied. Op de ontgrondingenkaart van de provincie Noord-Brabant²⁶ staat aangegeven dat er een ontgrondingsvergunning is verleend voor het noordoostelijke deel van het plangebied (zie ook fig. 2.6). Op de hoogtekartaart (fig. 2.2) is zichtbaar dat dit gedeelte van het plangebied inderdaad circa 30 cm lager ligt dan de rest van het plangebied. Daarnaast heeft de bouw van het huis of wagenshuur tussen 1936 en 1969 vermoedelijk tot verstoringen van de bodem in het zuidelijke deel van het plangebied geleid. De funderingsdiepte hiervan is echter niet bekend.

2.3.3 Archeologie

Volgens de verwachtingskaart van de gemeente Dongen²⁷ (fig. 2.6) ligt het plangebied in een zone met een hoge archeologische verwachting. Deze verwachting is voornamelijk gebaseerd op de ligging op een hoge en droge dekzandrug die is afgedekt door een oud bouwlanddek.

Figuur 2.6 Uitsnede van de gemeentelijke verwachtingskaart van Dongen. Het plangebied ligt in een gebied met een hoge archeologische verwachting (rood gekleurd). Het noordoostelijke deel van het plangebied ligt in een zone waarvoor een ontgrondingsvergunning is afgegeven (blauw gearceerde gebieden).

Op de Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW)²⁸ en de nationale cultuurhistorische website²⁹ staat aangegeven dat het zuidelijke deel van het plangebied binnen een zone van redelijke hoge cultuurhistorische waarde ligt. Het betreft hier de typische lintbebouwing van Dongen rondom de doorgaande weg van Tilburg naar Oosterhout. De lintbebouwing is ontstaan uit de

²⁴ Verkregen via WatWasWaar 2011.

²⁵ Bodemloket 2011.

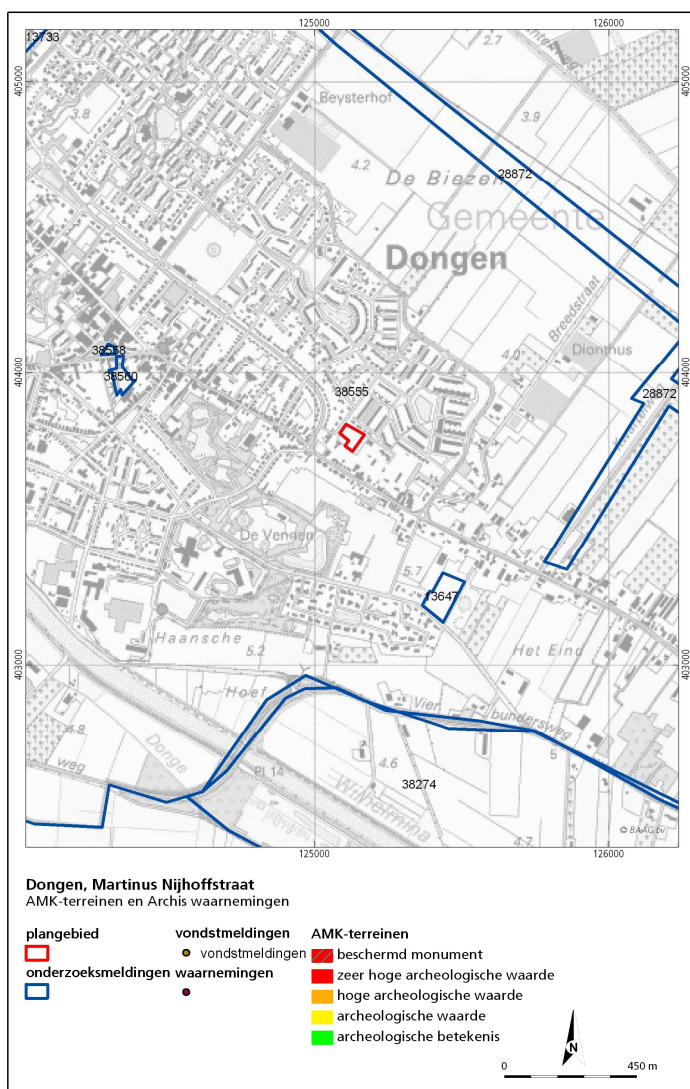
²⁶ Noord-Brabant 1982.

²⁷ Koopmanschap 2011.

²⁸ Noord-Brabant 2011.

²⁹ KICH 2011.

buurtschappen Den Ham en Bergen die zeer waarschijnlijk gelijktijdig met Dongen (900-1100) ontstonden op een langgerekte donk ten oosten van de rivier de Donge. Vanaf ongeveer 1700 vestigden zich hier leerlooierijen die vooral in de periode 1800-1900 economisch van groot belang waren. Na 1875 verdichtte de bebouwing zich en groeiden de verschillende kernen langzaam aaneen. Door de omvangrijke uitbreidingen zijn de losse kernen geheel door bebouwing omsloten en is de relatie met de omliggende landbouwgronden, grotendeels verdwenen. Grenzend aan het zuiden van het plangebied bevindt zich een nationaal beschermd historisch rijksmonument (Rijksnummer 13215). Het betreft hier een boerenwoning onder een oorspronkelijk rieten zadeldak en voorzien van ramen met kleine roedenverdeling³⁰.

Figuur 2.7 AMK-terreinen, Archis-waarnemingen en onderzoeksmeldingen rondom het plangebied.

Op de Archeologische Monumentenkaart³¹ staan terreinen vermeld die door de provincie en de RCE zijn geselecteerd vanwege hun archeologische waarde. Een aantal van deze terreinen heeft eveneens de status van beschermd archeologisch

³⁰ Roedenverdeling = verschillende kleine ruitjes die binnen één kozijn op hun plaats worden gehouden met behulp van houten latten of roeden.

³¹ RCE 2011.

monument. Binnen het plangebied zijn geen AMK-terreinen bekend. Binnen een straal van 500 meter rondom het plangebied zijn ook geen AMK-terrein bekend.

Uit het Centraal Archeologisch Archief³² blijkt dat zowel binnen het plangebied als binnen een straal van 500 meter rondom het plangebied geen waarnemingen en/of vondstmeldingen bekend zijn.

Navraag bij de heemkundekring De Heerlijkheid leverde geen aanvullende informatie op.

Figuur 2.7 laat zien dat er binnen een straal van 500 meter rondom het plangebied een onderzoeksmelding bekend is (onderzoeksmelding 13647). Dit booronderzoek leverde geen vervolgonderzoek op vanwege de ligging van het plangebied binnen een afgegraven gebied. Er waren vrijwel geen (onthoofde) podzolprofielen aangetroffen en het gebied was nooit bebouwd. Op circa 700 meter ten noordwesten van het plangebied gelegen binnen de historische lintbebouwing van Dongen zijn in 2010 twee booronderzoeken uitgevoerd (onderzoeksmeldingen 38560 en 38558). Uit één van deze booronderzoeken kwam naar voren dat een gebied tot meer dan 2 meter recent verstoord was geraakt en een vervolg niet noodzakelijk werd geacht. Wel was er vermoedelijk de bodem van een looiptut aangetroffen (38558). Voor het andere plangebied is een vervolgonderzoek door middel van proefsleuven aanbevolen in verband met een middelhoge verwachting op het aantreffen van nederzettingsresten uit het neolithicum tot en met de vroege middeleeuwen en een hoge verwachting op het aantreffen van archeologische resten uit de volle middeleeuwen en de nieuwe tijd (38560).

Op basis van de schaars aanwezige onderzoeksresultaten en cultuurhistorische gegevens worden er in het plangebied voornamelijk nederzettings- en/of boerderij gerelateerde resten uit het neolithicum tot en met de nieuwe tijd verwacht.

2.4 Archeologische verwachting

Het plangebied ligt op de flank van een noordwest-zuidoost georiënteerde dekzandrug die in noordwestelijke richting overgaat naar een donkencomplex waarop Dongen gesticht is. Ten noordoosten van dit hoger gelegen zandcomplex bevindt zich een lager gelegen uitgestrekt veengebied dat vanaf 1564 verveend is ten behoeve van de turfwinning. Het dekzand wordt afgedekt door een matig dik plaggendek kenmerkend voor een laarpodzolbodem. Op basis van de ouderdom van het dekzand kunnen er archeologische resten vanaf het laat-paleolithicum worden aangetroffen. Indien er sprake is van rivierduinzand (donk) dan kunnen er archeologische resten vanaf het mesolithicum worden aangetroffen.

Het plangebied grenst aan de historische kern van Dongen van redelijk hoge cultuurhistorische waarde. Grenzend aan het zuidelijke deel van het plangebied ligt een cultuurhistorisch rijksmonument. Het betreft een boerderij met wagenschuur dat een onderdeel vormt van het buurtschap Bergen. Het buurtschap Bergen is vermoedelijk reeds in de late middeleeuwen als agrarisch dorp ontstaan. Rond 1830 lag in het zuidelijke deel van het plangebied een wagenhuis die vermoedelijk behoorde tot deze boerderij. In de nabije omgeving van en binnen het plangebied zelf zijn geen waarnemingen,

---

³² RCE 2011.

monumententerreinen en/of vondstmeldingen bekend. Er zijn wel duidelijke aanwijzingen dat het noordoostelijke deel van het plangebied in het verleden is ontgrond/afgegraven. Daarnaast is de bodem ter plekke van een (sub)recent gesloopte boerderij/huis in het zuidelijke deel van het plangebied vermoedelijk ook verstoord (verstoringdiepte onbekend).

De ligging op de flank van een hoge en droge dekzandrug omgeven door (nattere) terrasafzettingen bedekt met veen was mede gezien de goede bewerkbaarheid en bodemvruchtbaarheid een uitermate gunstige vestigingsplek voor de sedentair levende mens. Ook voor jagers en verzamelaars uit de steentijd is de dekzandrug vanwege de ligging in een zogenaamd landschappelijke gradiëntzone³³ gezien de grote biodiversiteit een gunstige plek om te jagen en te verzamelen.

Landschappelijk gezien bestaat er derhalve een hoge verwachting op het aantreffen van jagers- en/of verzamelaarskampementen uit het laat-paleolithicum tot en met het neolithicum. Aanwijzingen voor eventuele vindplaatsen ter plekke van het plangebied zullen veelal bestaan uit vondststrooiingen van vuurstenen artefacten en houtskoolpartikels.

In de loop van het neolithicum en in de daarop volgende periodes gingen de mensen sedentair leven en kunnen sporen van nederzettingsterreinen bestaande uit individuele huis- of boerderijplaatsen met erven, afvalkuilen, waterputten en aardewerkstrooiing worden verwacht. Op basis van het ontbreken van bekende waarnemingen in de omgeving van het plangebied en de afdekking door een vermoedelijk dun plaggendek geldt er ondanks de gunstige landschappelijke ligging voor de periode neolithicum tot en met de vroege middeleeuwen vooralsnog een middelhoge verwachting op het aantreffen van archeologische resten (complextype: nederzetting).

Het plangebied bevindt zich net buiten de historische kern van het buurtschap Bergen aan de rand van uitgestrekte akkercomplexen. Aanvankelijk stonden de boerderijen en nederzettingen midden in een bouwlandcomplex, maar om het akkercomplex beter te kunnen bewerken werd vanaf de late middeleeuwen de bebouwing verplaatst naar de randen van de bouwlandcomplexen.³⁴ In het plangebied zelf worden resten van een wagenschuur behorende bij een nabij gelegen agrarisch buurtschap verwacht uit de late middeleeuwen tot en met de nieuwe tijd. Derhalve geldt voor het plangebied een hoge verwachting op het aantreffen van resten van een wagenschuur en bijbehorende boerderij uit de late middeleeuwen tot en met de nieuwe tijd C (1250-1950 AD).

Archeologische vondsten en bewoningssporen van voor de late middeleeuwen kunnen bij een intact bodemprofiel worden verwacht aan de basis van het plaggendek en in de top (Ah-, E-, Bh- en Bs-horizonten) van een eventueel daar onder begraven bodemprofiel (meestal een humuspodzol). Jongere resten kunnen in het gehele bodemprofiel voorkomen.

---

³³ = overgang van hoog en droog naar laag en nat, wat resulteert in een grote biodiversiteit.

³⁴ De Bont 1993.

3 Inventariserend veldonderzoek

3.1 Werkwijze

Het inventariserend veldonderzoek is uitgevoerd op basis van de resultaten van het bureauonderzoek. Hierbij is de tijdens het bureauonderzoek opgestelde archeologische verwachting in het veld getoetst. Bij het inventariserend veldonderzoek (karterende fase) is het plangebied Martinus Nijhoffstraat gekarteerd op archeologische indicatoren en onderzocht op de geomorfologische, geologische en bodemkundige karakteristieken. Ook geeft het booronderzoek informatie over het intact zijn van de bodem en daarmee informatie over de gaafheid van een eventuele archeologische vindplaats. Aan het maaiveld zichtbare kansrijke locaties zijn in het veld bepaald.

Vanwege de middelhoge tot hoge verwachting op het aantreffen van archeologische resten uit de steentijd tot en met de nieuwe tijd is een karterend booronderzoek uitgevoerd volgens standaardmethode E1.³⁵ Hierbij wordt er van uitgegaan dat eventuele archeologische vindplaatsen zich kenmerken door de strooiing van zowel aardewerk als vuursteen. Met deze methode worden gemiddeld 20 boringen per hectare verricht met een edelmanboor met diameter van 15 cm.

In het plangebied zijn zo 8 boringen geplaatst. De boringen zijn uitgevoerd tot een maximale diepte van 115 cm –mv. De boringen zijn verricht in een verspringend grid van 20x25 m.

Gezien het feit dat het plangebied is begroeid, is de vondstzichtbaarheid ter plaatse zeer gering. Een oppervlaktekartering is derhalve niet uitgevoerd. De locaties van de boringen zijn ingemeten met GPS, waarbij de afwijking circa 2 meter bedraagt. De hoogteligging ten opzichte van NAP is uit het Actueel Hoogtebestand Nederland gehaald.³⁶

De bodemmonsters zijn in het veld gezeefd over een zeef met maaswijdte van 4 mm. Het zeefresidu is met het oog gecontroleerd op de aanwezigheid van archeologische indicatoren.

Het veldonderzoek heeft plaatsgevonden op 24 oktober 2011. In navolgende paragrafen worden de resultaten van het veldonderzoek beschreven. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een archeologische interpretatie. De locaties van de boringen staan weergegeven op de boorpuntenkaart (figuur 3.1; bijlage 3). De boorbeschrijvingen bevinden zich in bijlage 4.

---

³⁵ SIKB 2010.

³⁶ AHN 2011.

Figuur 3.1 Boorpuntenkaart geprojecteerd op een satellietbeeld³⁷. Linksonder is de monumentale boerderij nog in haar geheel zichtbaar.

3.2 Veldwaarnemingen

Er zijn vanwege de begroeiing met gras geen aanwijzingen aan het oppervlak zichtbaar die kunnen duiden op de aanwezigheid van archeologische resten in de bodem. Het gebied grenzend aan de Martinus Nijhoffstraat en het zuidelijke deel van het plangebied liggen duidelijk zichtbaar hoger in het landschap dan het overige deel van het plangebied (fig. 3.1 A). Ten zuiden van het plangebied is nog een deel van de monumentale boerderij behorende tot het voormalige buurtschap Bergen zichtbaar (fig. 3.1 B).

Figuur 3.2 A (linkerfoto): Zicht op het plangebied genomen vanaf boring 4 kijkende in noordwestelijke richting (dd. 24-10-2011). Nabij de achterliggende Martinus Nijhoffstraat ter plekke van de aanwezige bomen is een lichte verhoging in het landschap zichtbaar.

Figuur 3.2 B (rechterfoto): Foto genomen van de aangrenzende boerderij die op de eerste kadastrale kaart en op de CHW als rijksmonument staat aangegeven. Momenteel is het voorste deel van de monumentale boerderij ingestort.

3.3 Karterend booronderzoek

3.3.1 Lithologie

Het originele sediment (C-horizont) bestaat in alle boringen uit (licht)geelgrijs, zwak siltig, zeer tot matig fijn, goed gesorteerd, fijn aanvoelend zand met enkele

³⁷ Bing Maps 2010.

roestvlekken. Het sediment kan worden geïnterpreteerd als dekzand behorende tot de Formatie van Boxtel.

De top van het dekzand wordt in de boringen 2, 3, 4 en 6 vanaf circa 0,25/0,35 m –mv aangetroffen, waarboven een matig siltig, matig humeus, matig fijn (donker)bruingrijs zandpakket wordt aangetroffen (Ap-horizont). In boring 4 is in dit humeuze pakket zeer veel baksteenpuin aangetroffen. In de boringen 1, 5, 7 en 8 komt dekzand voor vanaf 45/85 cm –mv. Onder de 20 tot 45 cm dikke bouwvoor wordt in deze boringen nog een sterk gevlekt, zwak tot sterk siltig, zwak tot matig humeus, matig fijn zandpakket aangetroffen. In dit zandpakket zijn diverse fragmenten (sub)recent puin, glas en bot aangetroffen.

3.3.2 Bodemopbouw en verstoringen

In de top van het dekzand zijn geen bodemhorizonten behorende bij een podzolprofiel waargenomen. Deze komen normaliter voor in dergelijke goed ontwaterde, substraatarme bodems. Het ontbreken van deze bodemhorizonten duidt op een aftopping van het oorspronkelijke podzolprofiel. Deze aftopping is vermoedelijk het gevolg van jarenlange beakkering van het plangebied. Dergelijke bodemtypes worden ook wel AC-profielen (bijlage 3) genoemd en zijn aangetroffen in de boringen 2, 3, 4 en 6. De bodemprofielen ter plekke van de boringen 1, 5, 7 en 8 kunnen op basis van het aangetroffen (sub)recente puin en vlekkerigheid worden geïnterpreteerd als lokale door de mens geïnitieerde verstoringen (xC-profielen; bijlage 3). De diepreikende (45/85 cm –mv) verstoringen zijn voornamelijk aangetroffen in het (noord)oostelijke deel van het plangebied. Deze zone komt overeen met de locatie waarvoor een ontgrondingsvergunning is verleend en waar een huis of wagenschuur recentelijk is gesloopt.

Roestvlekken komen met uitzondering van de bodem ter plekke van boring 4 voor vanaf de top van het aanwezige dekzand tot circa 85/90 cm –mv. Het plangebied is dus goed ontwatert. Ter plekke van boring 4 beginnen de roestvlekken vanaf 50 cm –mv en lopen door tot meer dan 1 meter –mv. Deze boring bevindt zich hoger op de oorspronkelijk aanwezige dekzandrug. Bodemkundig kunnen de aangetroffen bodemtypes worden geclassificeerd als afgetopte haarpodzol- of laarpodzolgronden.

3.3.3 Archeologische indicatoren

In boring 2 is tussen 30 en 35 cm –mv een fragment geglazuurd aardewerk uit de nieuwe tijd A tot en met C (1500 – 1900 AD) aangetroffen. Dit aardewerk is aangetroffen op de overgang van de bouwvoor naar het onderliggende dekzand. Het aardewerk kan een indicator zijn voor een vindplaats ter plekke, maar kan ook van elders afkomstig zijn. In boring 4 zijn daarnaast diverse fragmenten baksteen aangetroffen. Hier heeft vermoedelijk de in de negentiende eeuw gesloopte wagenschuur of schuur gestaan, die zichtbaar is op de eerste kadastrale kaart uit omstreeks 1830 (fig. 2.4).

3.4 Archeologische interpretatie

Het plangebied ligt op basis van de lithologische context op een hoge en droge dekzandrug. Ter plekke van de boringen 2, 3, 4 en 6 komen zogenaamde AC-profielen voor, waarbij de oorspronkelijke bodemhorizonten van een laarpodzolbodem tot in de C-horizont is afgetopt. Deze aftopping is vermoedelijk het gevolg van jarenlange beakkering van het plangebied. Ter plekke van de boringen 1, 5, 7 en 8 komen zogenaamde xC-profielen voor, waar de bodem tot ver in de C-horizont verstoord is geraakt als gevolg van (sub)recente grondwerkzaamheden.

In principe kunnen er ter plekke van de boringen met AC-profielen nog eventueel aanwezige (diepere) grondsporen worden verwacht. De aanwezigheid van een fragment aardewerk uit de nieuwe tijd in boring 2 en relatief grote hoeveelheden baksteen in boring 4 duiden op een mogelijke vindplaats uit de nieuwe tijd en/of een middeleeuwse voorloper ter plekke van het plangebied. Voor het gedeelte van het plangebied waar AC-profielen voorkomen kan de hoge verwachting op het aantreffen van archeologische resten uit de late middeleeuwen tot en met de nieuwe tijd op het aantreffen van archeologische resten (complextypen: nederzetting; boerderij met wagenschuur; bijlage 3) worden gehandhaafd. Daarnaast kunnen vondstarme complextypen (nederzetting, grafveld) uit het neolithicum tot en met de ijzertijd niet worden uitgesloten. De middelhoge verwachting uit het bureauonderzoek kan voor deze complextypen gehandhaafd blijven.

De hoge verwachting op het aantreffen van nog intact aanwezige archeologische resten uit de steentijd kan voor het gehele plangebied worden bijgesteld naar een lage verwachting vanwege het ontbreken van een nog intact aanwezig podzolprofiel en het ontbreken van archeologische indicatoren en/of vondstmateriaal. Voor het gedeelte van het plangebied waar xC-profielen voorkomen is de kans op het aantreffen van nog intact aanwezige archeologische resten vrijwel nihil. Voor dit gedeelte van het plangebied geldt derhalve een lage verwachting op het aantreffen van archeologische resten voor alle perioden (bijlage 3).

4 Conclusie en aanbevelingen

4.1 Conclusie

Hieronder volgt de beantwoording van de onderzoeksvragen zoals gesteld in het Plan van Aanpak³⁸:

Zijn binnen het plangebied bekende archeologische waarden aanwezig? Zo ja, zijn er gegevens bekend over de omvang, ligging, aard en datering hiervan?

In de nabije omgeving van en binnen het plangebied zelf zijn geen waarnemingen en/of vondstmeldingen bekend. Grenzend aan het zuiden van het plangebied bevindt zich een nationaal beschermd historisch rijksmonument (Rijksnummer 13215). Het betreft hier een boerenwoning onder een oorspronkelijk rieten zadeldak en voorzien van ramen met kleine roedenverdeling. Deze boerenwoning ligt in een zone van redelijke hoge cultuurhistorische waarde. Het betreft hier de typische lintbebouwing van Dongen rondom de doorgaande weg van Tilburg naar Oosterhout. Rond 1830 bevond zich in het zuidelijke deel van het plangebied een karhuis of wagenhuis die vermoedelijk behoorde tot een boerderij gelegen in het buurtschap Bergen.

Wat is de verwachte bodemopbouw in het gebied en zijn er gegevens bekend over bodemversturende ingrepen in het verleden binnen het plangebied?

Het plangebied ligt op een noordwest-zuidoost georiënteerde dekzandrug dat in noordwestelijke richting overgaat naar een donkencomplex waarop Dongen gesticht is. Het dekzand wordt afgedekt door een matig dik plaggendek kenmerkend voor een laarpodzolbodem. Er zijn duidelijke aanwijzingen op zowel het AHN als de ontgrondingenkaart van Nederland dat het noordoostelijke deel van het plangebied in het verleden is ontgrond/afgegraven.

Wat is de specifieke archeologische verwachting voor het gebied?

Landschappelijk gezien geldt er een hoge verwachting op het aantreffen van jagers- en/of verzamelaarskampementen uit het laat-paleolithicum tot en met het neolithicum. Op basis van de gunstige landschappelijke ligging, het ontbreken van bekende waarnemingen in de omgeving van het plangebied en de afdekking door een vermoedelijk dun plaggendek geldt er voor de periode neolithicum tot en met de vroege middeleeuwen voornamelijk een middelhoge verwachting op het aantreffen van archeologische resten (complextype: nederzetting). In het plangebied zelf worden resten van een wagenshuur behorende bij een nabij gelegen agrarisch buurtschap verwacht uit de late middeleeuwen tot en met de nieuwe tijd. Derhalve geldt voor het plangebied een hoge verwachting op het aantreffen van resten van een boerderij uit de late middeleeuwen tot en met de nieuwe tijd C (1250-1950 AD).

---

³⁸ De Boer en Merlidis 2011.

Hoe is de bodemopbouw en is deze nog intact?

Het plangebied ligt op een hoge en droge dekzandrug. De top van het dekzand is in de boringen 2, 3, 4 en 6 vanaf circa 0,25/0,35 m –mv, in boring 1 vanaf 45 cm –mv en in de boringen 5, 7 en 8 vanaf 85 cm –mv aangetroffen. Ter plekke van de boringen 2, 3, 4 en 6 komen zogenaamde AC-profielen voor, waarbij de oorspronkelijke bodemhorizonten van een laarpodzolbodem door jarenlange beakkering van het plangebied zijn verploegd en opgenomen in de huidige bouwvoor. Ter plekke van de boringen 1, 5, 7 en 8 komen zogenaamde xC-profielen voor, waar de bodem tot ver in de C-horizont verstoord is geraakt als gevolg van (sub)recente grondwerkzaamheden.

Zijn in het plangebied archeologische resten aanwezig? Zo ja, wat is de aard en datering van de ze resten en wat is de verspreiding hiervan?

In boring 2 is tussen 30 en 35 cm –mv een fragment geglazuurd aardewerk uit de nieuwe tijd A tot en met C (1500 – 1900 AD) aangetroffen. Dit aardewerk is aangetroffen op de overgang van de bouwvoor naar het onderliggende dekzand. In boring 4 zijn daarnaast diverse fragmenten baksteen aangetroffen. Hier heeft een karhuis of wagenhuis gestaan, die op de eerste kadastrale kaart uit omstreeks 1830 staat weergegeven. De ouderdom van deze schuur of wagenschuur kan op basis van de ligging nabij de historische kern van het buurtschap Bergen teruggaan tot in de late middeleeuwen. Muur- of funderingsresten kunnen worden aangetroffen vanaf 25 cm –mv.

In hoeverre worden archeologische resten bedreigd en is vervolgonderzoek nodig en zo ja, in welke vorm?

Vanwege de middelhoge tot hoge verwachting op het aantreffen van intact aanwezige archeologische resten in de gebieden met een AC-profiel vanaf 25 cm –mv en de geplande verstoringen tot in de C-horizont van het aanwezige dekzand wordt voor die delen binnen het plangebied (2000 m²; bijlage 3) een proefsleuvenonderzoek aanbevolen. Voor de gebieden met een lage verwachting wordt een vervolgonderzoek niet noodzakelijk geacht (1800 m²; bijlage 3).

4.2 Aanbevelingen

Op basis van bovenstaande gegevens adviseert BAAC bv om bodemversturende activiteiten in de gebieden met een middelhoge tot hoge archeologische verwachting te vermijden. Indien dat niet mogelijk is adviseert BAAC bv een vervolgonderzoek aan in de vorm van een proefsleuvenonderzoek voor de gebieden met een middelhoge tot hoge verwachting. Voor de gebieden met een lage verwachting wordt een vervolgonderzoek niet noodzakelijk geacht

Bovenstaand advies dient beoordeeld te worden door de bevoegde overheid (gemeente Dongen) en leidt tot een selectiebesluit. Dit betekent niet dat reeds gestart kan worden met bodemversturende activiteiten of de daarop voorbereidende activiteiten.

Hoewel getracht is een zo gefundeerd mogelijk advies te geven op grond van de gebruikte onderzoeksmethoden, kan de aanwezigheid van archeologische sporen of resten nooit volledig worden uitgesloten in de gebieden waarvoor geen vervolgonderzoek wordt aanbevolen. BAAC bv wil er daarom op wijzen dat men bij bodemversturende activiteiten alert dient te zijn op de aanwezigheid van archeologische waarden (zoals vondstmateriaal en grondsporen). Bij het aantreffen van deze waarden dient men hiervan melding te maken bij de Minister van OCW (in de praktijk de RCE) conform artikel 53 van de Monumentenwet 1988.

5

Geraadpleegde bronnen

Geraadpleegde literatuur

Bakker, H. de & J. Schelling, 1989: *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland*, Staring Centrum, Wageningen.

Berendsen, H.J.A., 2008a: *Landschappelijk Nederland*. Van Gorcum, Assen.

Berendsen, H.J.A., 2008b: *De vorming van het land*. Van Gorcum, Assen.

Berendsen H.J.A. en E. Stouthamer, 2001: *Paleogeographic development of the Rhine-Meuse delta, The Netherlands*. Koninklijke Van Gorcum, Assen.

Berkel G. van & K. Samplonius, 2006: *Nederlandse plaatsnamen herkomst en historie*. Prisma, Utrecht.

Boer, E. de & T. Merlidis, 2011: *Onderzoeksvoorstel – plan van aanpak Bureauonderzoek en Inventariserend veldonderzoek (karterende fase) plangebied Martinus Nijhoffstraat te Dongen*. BAAC bv, 's-Hertogenbosch.

Bont, C. de, 1993: *Al het merkwaardige in bonte afwisseling. Een historische geografie van Midden- en Oost Brabant*. Stichting Brabants Heem, Waalre.

Centraal College van Deskundigen (CCvD), 2010: *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) Landbodems, versie 3.2*, SIKB, Gouda.

Mulder, E.F.J., de, M.C. Geluk, I.L. Ritsema, W.E. Westerhoff en T.E. Wong, 2003: *De ondergrond van Nederland*. Wolters-Noordhoff bv, Groningen/Houten.

Nederlands Centrum van Normalisatie, 1989: *Classificatie van onverharde grondmonsters*. NEN 5104. Delft.

Schokker, J., 2003: *Patterns and processes in a Pleistocene fluvio-aeolian environment. Roer Valley Graben, south-eastern Netherlands*. Netherlands Geographical Studies 314, 142 p.

Stichting voor Bodemkartering (Stiboka), 1990: *Bodemkaart van Nederland 1:50.000, toelichting bij kaartblad 44 Oost Oosterhout*. Stiboka, Wageningen.

Geraadpleegde kaarten en websites

AHN, 2011: *Actueel Hoogtebestand Nederland*. Verkregen via www.ahn.nl.

ANWB, 2004: *Topografische atlas Noord-Brabant (1:25.000)*, ANWB, Den Haag.

Bing Maps, 2010: *Satellietbeelden van de wereld*. Verkregen via www.bing.com/maps.

Bodemloket, 2011: *Bodemloket*. Verkregen via www.bodemloket.nl.

Kich, 2011: *Kennisinfrastructuur Cultuurhistorie*. Verkregen via www.kich.nl.

Koopmanschap, H.J.L.C., 2011: *Een erfgoedkaart voor de gemeente Dongen Oranjewoud, Heerenveen*.

Noord-Brabant, 1982: *Ontgrondingenkaart van de provincie Noord-Brabant*.

Noord-Brabant, 2011: *Cultuurhistorische Waardenkaart provincie Noord-Brabant*. Online geraadpleegd via <http://brabant.esrinl.com/chw/>.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 2011: *Archeologische Monumentenkaart (AMK) en Centraal Archeologisch Archief (CAA)*, geraadpleegd via Archis.

Robas Producties, 1989: *Historische Atlas Noord-Brabant*. Deventer.

Stichting voor Bodemkartering, 1990: *Bodemkaart van Nederland 1:50.000 Blad 44 Oost Oosterhout*. Stiboka, Wageningen.

Stiboka / Rijks Geologische Dienst, 1995: *Geomorfologische kaart van Nederland, 1:50.000*. Stiboka/RGD, Wageningen.

TNO-NITG, 2011: *Nationale database boorgegevens*. Verkregen via www.dinoloket.nl.

WatWasWaar, 2011: *Historisch kaartmateriaal*. Verkregen via www.watwaswaar.nl.

Email contact

Heemkundekring De Heerlijkheid, 2011. Email contact met secretaris van de heemkundekring De Heerlijkheid van Dongen.

Bijlage 1

Overzicht van geologische en archeologische tijdvakken

Cal. jaren v/n Chr.	¹⁴ C jaren	Chronostratigrafie		Pollen zones	Vegetatie	Archeologische perioden	
1950	0	Laat	Subatlanticum koeler vochtiger	Vb2	Loofbos eik en hazelaar overheersen haagbeuk veel cultuurplanten rogge, boekweit, korenbloem	Nieuwe tijd	
-1500	Vb1			Middeleeuwen			
-450	Va			Romeinse tijd			
0		Holoceen	Subboreaal koeler droger	IVb	Loofbos eik en hazelaar overheersen beuk > 1% invloed landbouw (granen)	IJzertijd	
-12	IVa			Bronstijd			
-800	815		Midden	Atlanticum warm vochtig	III	Loofbos eik, els en hazelaar overheersen in zuiden speelt linde een grote rol	Neolithicum
-2000	2650						
-3755	5000	Vroeg	Boreaal warmer	II	den overheerst hazelaar, eik, iep, linde, es	Mesolithicum	
-4900	7020						
-5300	8000						
-8800	9000	Laat-Pleistoceen	Preboreaal warmer	I	eerst berk en later den overheersend	Laat-Paleolithicum	
11.755	10.150						
12.745	10.800						
13.675	11.800						
14.025	12.000	Weichselien (ijstijd)	Late Dryas	LW III	parklandschap	Laat-Paleolithicum	
15.700	13.000						
		Weichselien (ijstijd)	Allerød	LW II	dennen- en berkenbossen	Laat-Paleolithicum	
		Weichselien (ijstijd)	Vroege Dryas	LW I	open parklandschap	Laat-Paleolithicum	
		Weichselien (ijstijd)	Bølling	LW I	open vegetatie met kruiden en berkenbomen	Laat-Paleolithicum	
-35.000		Laat-Pleistoceen	Midden- Weichselien (Pleniglaciaal)		perioden met een poolwoestijn en perioden met een toendra	Midden-Paleolithicum	
75.000		Laat-Pleistoceen	Vroeg- Weichselien (Vroeg- Glaciaal)		perioden met bos en perioden met een subarctisch open landschap	Midden-Paleolithicum	
115.000		Midden-Pleistoceen	Eemien (warme periode)		loofbos	Midden-Paleolithicum	
130.000							
-300.000		Midden-Pleistoceen	Saalien (ijstijd)			Vroeg-Paleolithicum	

Chronostratigrafie voor Noordwest-Europa volgens Zagwijn (1974), Vandenbergh (1985) en De Mulder *et al.* (2003). Lithostratigrafie volgens De Mulder *et al.* (2003). Mariene isotoop stadium (MIS) volgens Bassinot *et al.* (1994). Atmosferische data volgens Stuiver *et al.* (1998). Zuurstofisotoop calibratie (OxCal) versie 3.9 Bronk Ramsey (2003), toegepast op het Laat-Weichselien en het Holoceen. Archeologische periode-indeling en ouderdom volgens de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB). Vegetatie bewerkt volgens Berendsen (2000). Pollenzones volgens P. Vos & P. Kiden (2005).

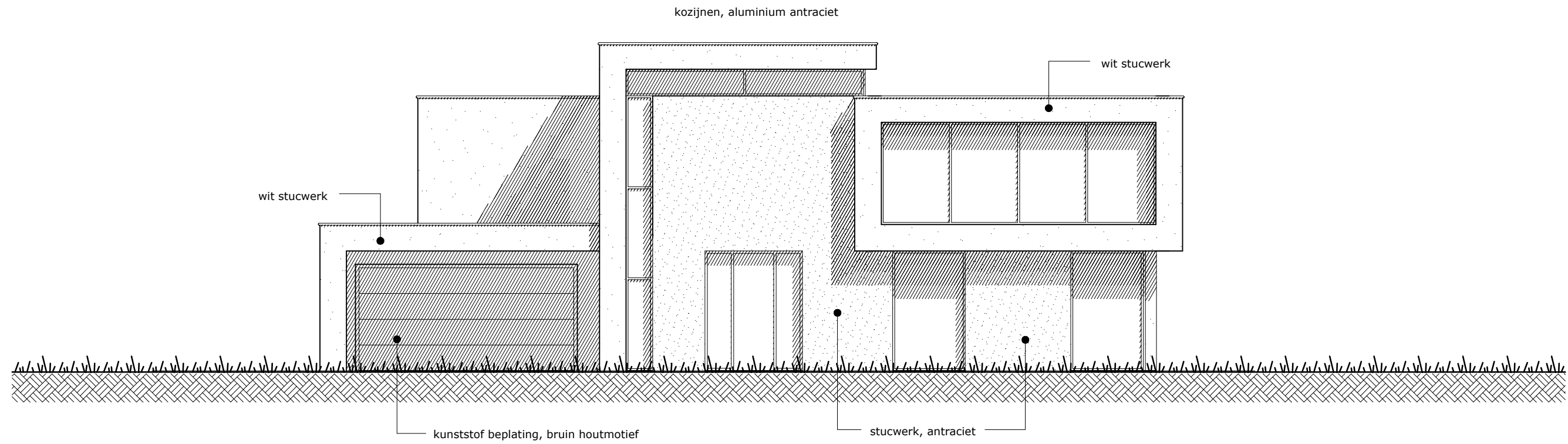

Bijlage 2

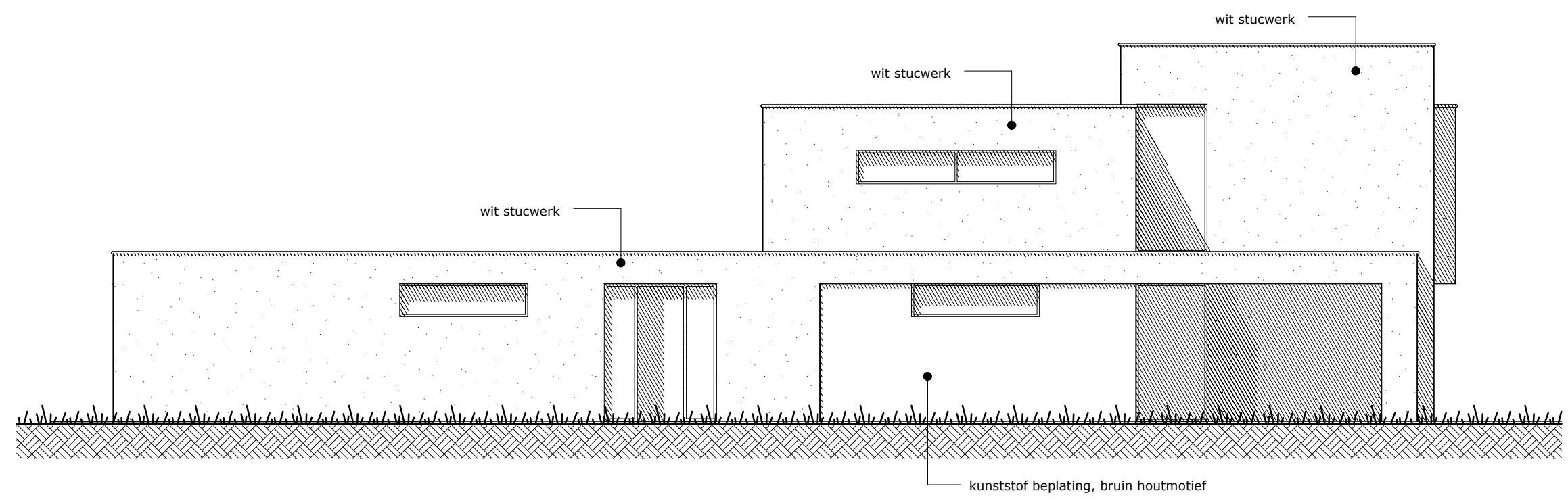
Toekomstig bouwplan

voorgevel

linker zijgevel

Bijlage 3

Boorpunten- en verwachtingskaart

Dongen, Martinus Nijhoffstraat

boorpunten-
en verwachtingskaart

boorpunten

● AC-profiel

⊗ xC-profiel

□ plangebied

archeologische verwachting

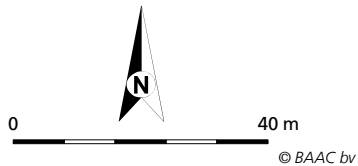
■ hoog

■ middelhoog

■ laag

— topografische ondergrond

45 verstoringsdiepte [cm -mv]

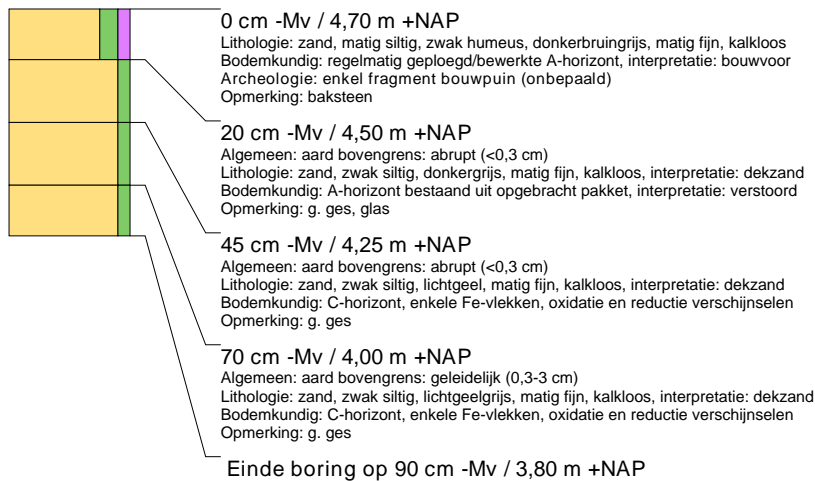
Bijlage 4

Boorbeschrijvingen

boring: 11361-1

beschrijver: CK, datum: 24-10-2011, X: 125.095, Y: 403.792, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 44G, hoogte: 4,70, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-15 cm, doel boring: archeologie - kartering, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Dongen, plaatsnaam: Dongen, opdrachtgever: Condor Bouwadvies, uitvoerder: BAAC bv

boring: 11361-2

beschrijver: CK, datum: 24-10-2011, X: 125.115, Y: 403.804, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 44G, hoogte: 4,70, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-15 cm, doel boring: archeologie - kartering, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Dongen, plaatsnaam: Dongen, opdrachtgever: Condor Bouwadvies, uitvoerder: BAAC bv

boring: 11361-3

beschrijver: CK, datum: 24-10-2011, X: 125.115, Y: 403.779, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 44G, hoogte: 4,50, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-15 cm, doel boring: archeologie - kartering, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Dongen, plaatsnaam: Dongen, opdrachtgever: Condor Bouwadvies, uitvoerder: BAAC bv

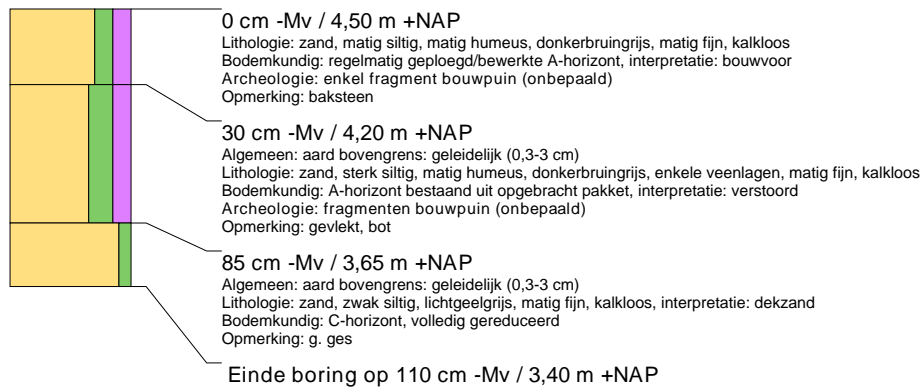
boring: 11361-4

beschrijver: CK, datum: 24-10-2011, X: 125.115, Y: 403.754, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 44G, hoogte: 4,60, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-15 cm, doel boring: archeologie - kartering, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Dongen, plaatsnaam: Dongen, opdrachtgever: Condor Bouwadvies, uitvoerder: BAAC bv

boring: 11361-5

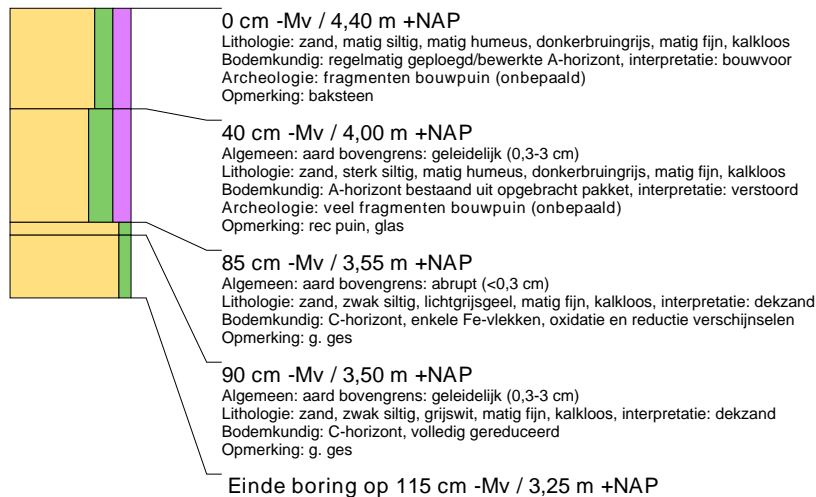
beschrijver: CK, datum: 24-10-2011, X: 125.135, Y: 403.792, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 44G, hoogte: 4,50, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-15 cm, doel boring: archeologie - kartering, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Dongen, plaatsnaam: Dongen, opdrachtgever: Condor Bouwadvies, uitvoerder: BAAC bv

boring: 11361-6

beschrijver: CK, datum: 24-10-2011, X: 125.135, Y: 403.766, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 44G, hoogte: 4,50, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-15 cm, doel boring: archeologie - kartering, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Dongen, plaatsnaam: Dongen, opdrachtgever: Condor Bouwadvies, uitvoerder: BAAC bv

boring: 11361-7

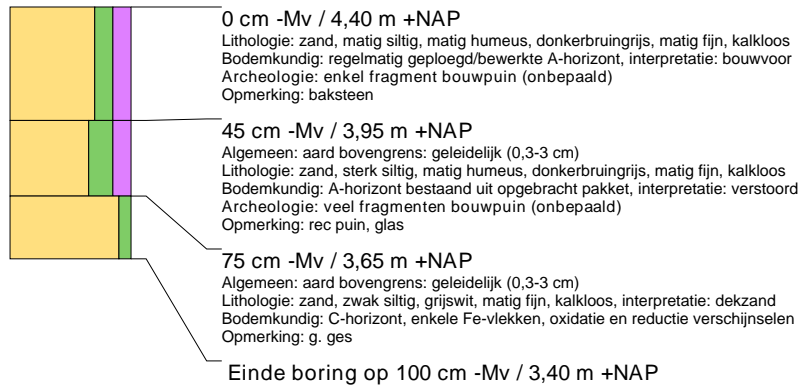
beschrijver: CK, datum: 24-10-2011, X: 125.135, Y: 403.741, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 44G, hoogte: 4,40, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-15 cm, doel boring: archeologie - kartering, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Dongen, plaatsnaam: Dongen, opdrachtgever: Condor Bouwadvies, uitvoerder: BAAC bv

boring: 11361-8

beschrijver: CK, datum: 24-10-2011, X: 125.155, Y: 403.779, precisie locatie: 1 m, coördinaatsysteem: Rijksdriehoeksmeting, kaartblad: 44G, hoogte: 4,40, precisie hoogte: 1 dm, referentievlak: Normaal Amsterdams Peil, methode hoogtebepaling: AHN bestand, boortype: Edelman-15 cm, doel boring: archeologie - kartering, landgebruik: grasland, vondstzichtbaarheid: geen, provincie: Noord-Brabant, gemeente: Dongen, plaatsnaam: Dongen, opdrachtgever: Condor Bouwadvies, uitvoerder: BAAC bv

Bijlage 5

Vondstenlijst

Bijlage 6

Begrippenlijst

Begrippenlijst

Afkortingen

AMK	archeologische monumentenkaart
ARCHIS	ARChEologisch Informatie Systeem
BAAC	Bureau voor Bouwhistorie, Archeologie, Architectuur- en Cultuurhistorie
CAA	Centraal Archeologisch Archief
CMA	Centraal Monumentenarchief
IKAW	Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden
IVO	Inventariserend veldonderzoek
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlands Archeologie
NAP	Normaal Amsterdams Peil
NEN	Nederlandse Norm 5104: classificatie van onverharde grondmonsters
PvE	Programma van Eisen
RCE	Rijksdienst voor Cultuurhistorisch erfgoed
-mv	beneden maaiveld

Verklarende woordenlijst

A-horizont	Donkergekleurde bodemhorizont waarin humus door bodemdieren, planten, schimmels en bacteriën is omgezet en gemengd met de eventuele minerale delen
AC profiel	Bodemprofiel waarin een humusrijke A-horizont direct gelegen is op het ongeroerde moedermateriaal (C-horizont).
Afzetting	Neerslag of bezinking van materiaal.
Antropogeen	Ten gevolge van menselijk handelen (door mensen gemaakt/veroorzaakt).
Archeologie	Wetenschap die zich ten doel stelt om door middel van studie van de materiële nalatenschap inzicht te verwerven in alle facetten van menselijke samenlevingen in het verleden.
B-horizont	Een minerale (soms moerige) horizont in een bodem, waarin een of meer van de volgende kenmerken voorkomen: <ul style="list-style-type: none"> - Inspoeling van kleimineralen, aluminium, ijzer of humus uit hoger liggende horizonten, al dan niet in combinatie - (bijna) volledige homogenisatie met bovendien zodanige veranderingen dat:<ul style="list-style-type: none"> o Nieuwvorming van kleimineralen is opgetreden en/of o Aluminium en ijzer(hydro)oxiden zijn vrijgekomen, of o Een blokkige of prismatische structuur is ontstaan.
Booronderzoek	karteringsmethode bij veldinventarisatie, gebaseerd op het verrichten van grondboringen, waarbij vooral gelet wordt op het voorkomen van archeologische indicaties zoals aardewerkfragmenten, houtskool en fosfaatconcentraties
BP	Before Present, gebruikt voor ouderdomsbepalingen op grond van het meten van de hoeveelheid radio-actieve koolstof in organisch materiaal (de C14- of 14C-methode) worden gewoonlijk opgegeven in jaren voor heden (=1950); jaarringen-onderzoek heeft vastgesteld dat deze dateringen af kunnen wijken van de werkelijke ouderdom.
C-horizont	Weinig (C1) of niet (C2) door bodemprocessen veranderd sediment of eventueel verweerd vast gesteente volgend op vast gesteente. Om te worden geclassificeerd als C-horizont dient het om soortgelijk materiaal te gaan als hetgeen waarin de A- en B-horizonten zijn ontwikkeld.

Dekzand	Fijnzandige afzettingen die onder koude omstandigheden voornamelijk door windwerking ontstaan zijn; de dekzanden uit de laatste ijstijd vormen in grote delen van Nederland een 'dek'
Eenmanses	Aanduiding voor een kleine es die slechts door één of enkele boeren wordt bewerkt; vaak ook aangeduid met de term kamp.
Enkeerdgronden	Dikke eerdgrond (= laag met donkere, min of meer rulle grond, met organische en anorganische bestanddelen) ontwikkeld op zandgrond onder invloed van de mens; worden ook wel essen genoemd.
Erosie	Verzamelnaam voor processen die het aardoppervlak aantasten en los materiaal afvoeren. Dit vindt voornamelijk plaats door wind, ijs en stromend water
Esdek	Oud verhoogd bouwland, ontstaan door ophoging ten gevolge van bemesting. Voor de bemesting werden plaggen of met zand vermengde potstalmest opgebracht. In geval van een es is de opgebrachte laag ten minste 50 cm dik. De term es is gangbaar in Noord- en Oost-Nederland. In Midden-Nederland wordt gesproken van enk of eng en in Zuid-Nederland van akker of veld.
Formatie	Een sedimentpakket dat qua herkomst en lithologische samenstelling een eenheid vormt.
Gehomogeniseerd Holoceen	Volledig opgenomen zijn in de teeltlaag of bouwvoor. jongste geologisch tijdvak (vanaf de laatste IJstijd: ca. 8800 jaar v. Chr. tot heden)
Horizont	Een qua kleur, textuur en wordingsgeschiedenis homogene bodemlaag met karakteristieke eigenschappen
Inventariserend Veldonderzoek	Het verwerven van (extra) informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een onderzoeksgebied, als aanvulling op en toetsing van de archeologische verwachting, gebaseerd op het bureauonderzoek middels waarnemingen in het veld
Veldpodzol	Humuspodzolgronden met een humushoudende bovengrond dunner dan 30 cm. Dergelijke gronden worden hoofdzakelijk aangetroffen in jonge ontginningsgebieden.
Nederzetting (-sterrein)	Woonplaats; de aard en samenstelling van het in het veld aangetroffen sporen en materiaal wordt geïnterpreteerd als resten van bewoning in het verleden.
Pleistoceen	Geologisch tijdperk dat ca. 2,3 miljoen jaar geleden begon. Gedurende deze periode waren er sterke klimaatswisselingen van gematigd warm tot zeer koud. Na de laatste IJstijd begint het Holoceen (ca. 8800 v. Chr.)
Podzol	Bodem met een uitspoelingslaag (E-horizont) en een inspoelingslaag (B-horizont). Het gehele proces van het uitloggen van de E-horizont en de vorming van een B-horizont door inspoeling van humus en ijzer heet podzolering.
Proefsleuvenonderzoek	opgraving van beperkte omvang op één of meerdere locaties binnen een vindplaats dan wel in de vorm van één of meerdere sleuven om nadere gegevens te verzamelen over aard, omvang, diepteligging, e.d. van grondsporen waarbij de grondsporen zo veel mogelijk intact worden gelaten. Proefonderzoek kan noodzakelijk zijn in het kader van een inventariserend veldonderzoek, maar dient met name ter voorbereiding van de opgraving
Prospectie	systematische opsporing van archeologische waarden door middel van non-destructieve methoden en technieken
Sediment	Afzetting gevormd door accumulatie van losse gesteentefragmentjes (zoals zand of klei) en eventueel delen van organismen.
Stratigrafie Veen	Opeenvolging van lagen in de ondergrond (niet alleen in de bodem) Geheel of grotendeels uit enigszins ingekoolde, maar nauwelijks vergane plantenresten opgebouwde afzetting.
Vindplaats	Een ruimtelijk begrensd gebied, waarbinnen zich archeologische informatie bevindt.

